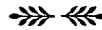

Tehát, az étellel való sokoldalú kapcsolat megteremtése valóban serkentően hat a tanulók munkájára.

- c) Az életközelségnek a megteremtése, a valóságnak üzemlátogatásokkal tanulmányi kirándulásokkal stb. történő megismerése egyúttal lehetőségeket biztosít az alkotó, a termelő emberrel való kapcsolat kiépítésére is. Így tanulóink nemcsak ismeretekben gyarapodnak, hanem élményekben is gazdagodva készülhetnek fel jövőendő hivatásukra.

IRODALOM

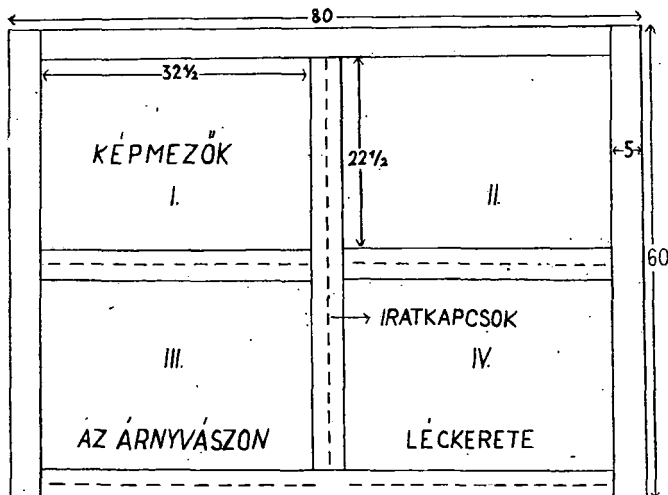
- Bori István: A nagyüzemi szemlélet alakításának problémái és lehetőségei az általános iskolai gyakorlati foglalkozások tanításában. Munka és Iskola. 1966. 1—2. sz.
- Garami Károly: A kémiai termelés általános alapelvei és ezek gyakorlati szerepe az általánosan művelő iskolák kémia tanításában. A természettudományok tanítása. 1958. 1., 2., 3. sz.
- Moszkalenko: Tapasztalataim az üzemlátogatások vezetéséről. Dokumentáció.
- Zukovits Imre: A természettudományos tárgyak oktatásának néhány didaktikai és metodikai problémája az általános iskolában. Pécsi Tanárképző Főiskola. Módszertani Kiadványok. 9. sz. 1966.

Műhely

ÁRNYKÉPES SZEMLÉLTETÉS A 3—4. OSZTÁLY FOGALMAZÁSI ÓRAIN

Az árnyképes szemléltetés régi ismeretek felújítására, jártasságok és készségek gyakorlására, konkrét tények nyújtására, törvényszerűségek megszilárdítására egyaránt alkalmas. Az árnyképes információ gondolatokat és érzelmeket ébreszt, ok-okozati kapcsolatok keresésére készítet, hatékonyan működteti a tanulók reprodukzív fantáziáját, fejleszti rajzi látáskultúráját, esztétikai örömet nyújt s lényeglátásra nevel. A tanítási

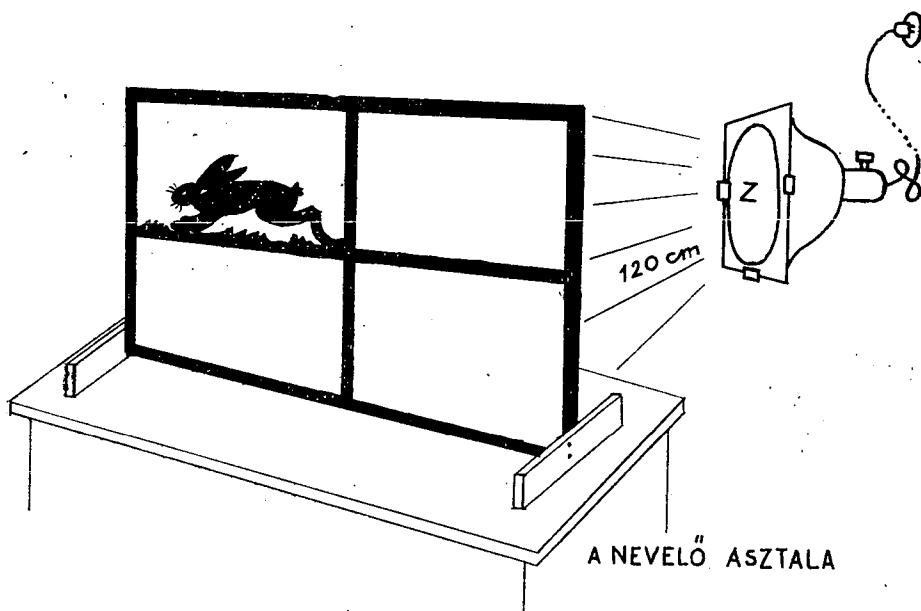
1. ábra.

óra folyamatában bárhol beiktatható 4–5 percnyi időtartammal, s ha csak akkor alkalmazzuk, amikor a leghatékonyabban szolgálja oktatási és nevelési céljainkat, nem válik sablonossá.

A szemléltetési eszköz leírása

Készítsünk 5 cm széles fenyőlécből egy 80x60 cm-es keretet. Függőleges és vízszintes irányban is csapoltassunk a keretbe két osztólécet. Ezáltal 4 képmezőt kapunk. Vegyünk 70 cm hosszú, 90 cm széles vékonyzárlú vásznat s ezt ráhajtásosan, jó feszesen beütős iratkapcsokkal rögzítsük a keretre. Ezután az alsó és középső, valamint a függőleges középső lécek közepén ceruzával húzzunk halványan vékony vonalat, majd a vonalakra 3 cm kihagyással üssünk be egy-egy sor iratkapcsot. A vászon mögé helyezett árnyfigurák talpai, illetőleg oldalai eddig csúszhatnak. Ilymódon feszesen, éles kontúrokkal simulnak a vászonra. A keret felső részét pedig döntjük kissé az osztály felé. Mindkét oldalon szögezzünk az aljára 40 cm hosszú léctalpat. Így a keret bármikor a nevelő asztalára helyezhető.

Világítás.

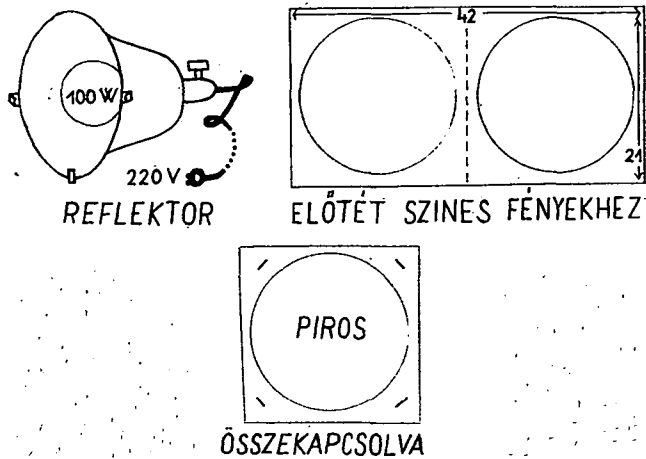

2. ábra.

Villamos szaküzletben szerezzünk be 18–20 cm átmérőjű, fém lámpaernyőt, amelynek a fejét kapcsolóval lássuk el. Ennek hiányában bármely íróasztali állólámpa is teljesen megfelel céljainknak. Ládaabroncsból hajlítsunk 3 db tartóülcsekét s az ernyő aljára és két oldalára szögecseljük fel. A reflektorból kivezető huzal legyen olyan hosszú, hogy a fali konnektorig érjen. A lámpafoglalatba helyezzünk 100 wattos izzót.

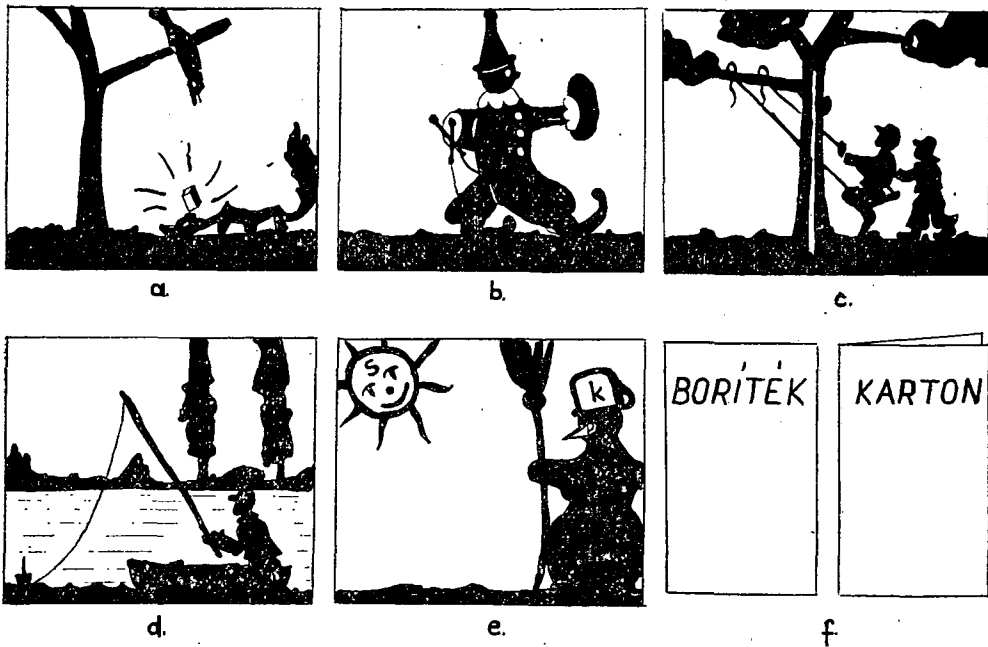
Hatásos fényeffektusok keltése céljából készítsünk 4–5 darab celofán-előtétet a következőképpen: 42x21 cm-es triplex-lemezt a középvonal bekarcolása után hajtsunk

négyszetalakúra. Körzővel rajzoljunk a négyzetekre 20 cm átmérőjű egybevágó köröket s vágjuk ki ezeket ollóval. A szétnyitott kartonok közé helyezzünk el 21x21 cm négyzet alakú piros, zöld, sárga, kék, lila színű celofánlapokat. A befőzésnél használt átlátszó

3. ábra.

celofán is színezhető házilag anilin festékekkel. Hajtsuk egymásra a kartont s iratkapcsokkal a sarkokon és oldalakon fogassuk össze a lemezeket. A színes előtét a témának és a kifejezendő érzelmeknek megfelelően változtatható s a búra tartófülei közé dugható. (Pl. Téli táj + kék megvilágítás. Erdős részlet + zöld környezet stb.)

4. ábra.

Arnyfigurák készítése.

E célra legjobban megfelel a papírboltokban kapható fekete fotokarton. A fényt nem ereszti át, ollóval könnyen nyírható, késsel vágható. Fehér vagy halvány Sárga, fába foglalt ceruzával rajzolhatunk a kartonra. Ajánlatos a figurák és környezetük megtervezésénél a következőkre ügyelni:

— Ne zsúfoljuk tele a képmzőt! Csak a legjellemzőbb lényeges jegyek ábrázolják a figurát és környezetét, annyi, amennyi a felismeréshez és megértéshez feltétlenül szükséges! (4/a. ábra.)

— Részesítsük előnyben a tréfás hangvételő, stilizált, karikatúraszerű ábrázolásmódot a naturalista stílussal szemben. (4/b. ábra.)

— Hogy a figurák élettartamát meghosszabbítsuk s hogy feszesen simuljanak a vázszonhoz, ajánlatos az alakok és a környezet tárgyait egybefolyóan összekapcsolni. Az elvékonyodó formákat (fatörzs) hátukra enyvezett hurkapálcikákkal szilárdíthatjuk meg. (4/c. ábra.)

— A feketefoltos ábrázolás mellett próbálkozunk áttetsző írópapírral kombinált kéttónusú (4/d. ábra.) és a negatív kivágásokat celofánnal kitöltő kompozíciókkal is. (4/e. ábra.)

— Levegőben repülő madár, vízben úszó hal át nem látszó figuráját ragasszuk fel levegőt vagy vizet ábrázoló áttetsző írólapra.

— Legyünk igényesek! Kerüljük a giccset! Törekedjünk egyéni, sajátos képzőművészeti stílus kialakítására!

— Gondoskodjunk egy-egy kidolgozott téma teljes kollekciójának szakszerű tárolásáról is. Nagyméretű borítékokba vagy kartonok közé tegyük a figurákat s írjuk fel a tartókra a téma címét. Így hosszú éveken át, sőt egész pedagógiai pályánk alatt eredményesen használhatjuk az anyagot (4/f. ábra.)

— Gyarapítsuk évről évre készletünket s kísérletezzünk más tantárgyak (nyelvtan-helyesírás, ének-zene) árnyképes szemléltetésével. Az új módszer még fel nem tárt tartalékaik rengeteg kellemes meglepetést és az alkotás örömét tartogatják számunkra.

Néhány fogalmazási téma árnyképes feldolgozása.

A tanulók szóbeli és írásbeli kifejezőképességének megalapozásánál sok tényező együttes kölcsönhatása következtében várható jó eredmény. A Tanterv és Utasítás világosan előírja a 3–4. osztály anyagát, a feldolgozásra javasolt órakeretet és a tanév végére elérendő követelményeket. A Kézükönyvek a fogalmazás feladataira, anyagára, tanításának főbb módszertani elveire, az órára való felkészülésre és az évi anyag részletes feldolgozására adnak jó tanácsokat, ajánlanak gyakorlatban bevált eljárásokat.

Mindezek ellenére talán e tárgy tanítása közben merül fel a legtöbb probléma. E megállapítás még a gyakorlóiskolákra is vonatkozatható. Nem kívánom a nehézségeket részletezni, mert ezek szinte iskolánként és egyénenként változnak, csupán néhány el nem hanyagolható követelményt kívánok aláhúzni a teljesség igénye nélkül, és fel szeretném hívni a figyelmet egy újszerű s a gyakorlatban jól bevált eljárásra: az árnyképes szemléltetésre.

1. „A lehetőségek szerint egy-egy szóbeli gyakorló órán több fogalmazási témán is gyakoroltassa a tanító a tanult fogalmazási ismeretek alkalmazását” — olvassuk Tanterv és Utasítás 64. oldalán. A „több téma” feldolgozásába azonban vigyünk *változatosságot*. E fontos elvet ne csak a témakeresésre (előzetes megfigyeltetés, tanulmányi séta, kirándulás élményanyaga, környezetismereti és olvasási órarészlet feldolgozása, cselekvés-sor megfigyeltetése stb.), hanem a feldolgozás módjára is vonatkoztassuk. Ha pl. három témán kívánjuk a mondatalkotásra és mondatok összekapcsolására vonatkozó

fogalmazási ismereteket gyakoroltatni (3. osztály), az elsőt *közös fogalmazás*, a másodikat *kérdések alapján*, a harmadikat *árnyképes szemléltetéssel önállóan* dolgozzák fel a tanulók.

2. Döntő jelentősége van a *helyes témaválasztásnak*. Nem egyszer tapasztaltuk, hogy az általunk jónak vélt téma nem váltja ki tanulóinkban a feltételezett aktivitást. Viszont ahányszor *árnyszerű fázisképekkel operálunk*, valamennyi tanulónak van mondanivalója, véleménye, szívesen és kedvvel vesz részt a szógyűjtésben, a mondatok alkotásában, szépítésében. Sőt az osztály zömének számára legizgalmasabb a „képek közötti” *ok-okozati kapcsolat megkeresése*. Mivel az árnykeret csupán négy fáziskép szemléltetésére ad lehetőséget, úgy kell ezeket megterveznünk, hogy a 6–7, illetőleg 6–10 mondatos tantervi követelményt is kielégíthessük. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha egy-egy képről két mondatot is szerkesztetünk; vagy az előzményt és következményt nem ábrázoljuk; vagy két fáziskép közé összekötő mondatot iktattatunk. Mindez sok heurisztikus vonást tartalmaz és végső soron az *önálló fogalmazás kialakulásának irányába hat*.

Pozitív tapasztalatunk, hogy az árnyképes fogalmazási témák:

- felkeltik a tanulók érdeklődését,
- felfokozzák figyelmüket,
- felébresztik a szó- és írásbeli kifejező kedvet,
- felidézik a megfelelő régebbi képzeteket és élményanyagot,
- esztétikai örömet okoznak,
- lényeglátásra nevelnek,
- állásfoglalásra készítetnek,
- vizuálisan ábrázolják 1–1 téma belső struktúráját (vázát).

3. Árnyképes szemléltetésre azok a témák a legalkalmasabbak, amelyekben kellően kidomborodnak a *nevelési vonatkozások* (otthoni segítés, takarékoság, kitartás, óvatosság a játékban stb.).

4. Juttassuk érvényre a témák feldolgozásánál az *aktualitás és életközelség* elvét. A múlt év végén a Népszabadság egy rövid hír keretében hívta fel a pedagógusok és szülők figyelmét a korcsolyázó gyermekekre váró életveszedelemre. Lakóhelyünkön, Sárospatakon, nagy a kisértés, mert a községet kettészeli a több méter mély Bodrog s a határunkban télen sok a befagyott holtág. Önkénytelenül adódott, hogy „Szerencsés baleset” címen árnyképekben megtervezzük egy sárospataki merész kisfiú tragikusan is végződhető balesetét. Ehhez hasonló iskolai, iskolán kívüli és otthoni apró „storik” előtűnk fekszenek, csak értük kell nyúlnunk és értő kézzel feldolgoznunk.

5. Vegyük tudomásul, hogy tanulóink személyiségének formálásában, ismereteik gazdagításában egyre nagyobb részt vállal a TV és ITV képnyelve. Korunk gyermek-társadalmá megszerette és igényli az információ *látási-hallási-mozgási érzetkomplexumát*. Hagyományos módszereink mellett munkáljunk ki olyan eljárásokat is, amelyek a kicsinyek társadalmi igényeit hivatottak kielégíteni. Az árnyképes szemléltetés ez igény kielégítésének egyik módszere. A gyermek életkori sajátosságaihoz alkalmazkodva, művészi, de mégsem gépi eszközökkel leegyszerűsített formában szolgálja nevelési és oktatási céljainkat.

6. Árnyképes fogalmazási órán többféleképpen variálhatjuk módszerünket:

- a) Egyenként tesszük a vászonra a sorozat fázisképeit s az 1. osztályban megszokott „képről való beszélgetés” formájában spontán mondatok születnek. Ezután a nevelő irányító kérdésekkel a lényegest kiemelteti.
- b) Egyszerre kitesszük a vászonra mind a négy képet, hogy a képek között is olvasva, felkutassák tanulóink egy logikus eseménysor oksági kapcsolatait.

c) Keverten, a logikai sorrend felcserélésével tesszük ki a képeket. A helyes sorrend megállapítása a tanulók feladata.

d) A képek szemlélési idejét, a megvilágítás tartamát fokozatosan csökkentjük. A „pillanatképek” növelik a koncentráció képességet, s felfokozott mértékben működtetik a fantáziát.

e) Az elfogadott s kellően csiszolt mondat végső gazdája az árnyvászon előtt kellő hangerővel és tagoltan megismételt mondatát, a nevelő pedig a vászon mögé rejtett mikrofonon és vételre kész magnetofon segítségével rögzíti a jó mondatokat. Óra végén a magnetofon „elmondja” a fogalmazás teljes szövegét. A megvilágított árnyvászon és az egyidejűleg megszólaló titokzatos géphang élménye után a legtöbb tanuló hibátlanul reprodukálja a hallottakat. Így az „élő fogalmazás” eddigi gyakorlatát. (egy-egy tanulóra bízunk a mondatok emlékezetben tartását, máskor cédulán való írásos rögzítését) pozitív irányban megjavítjuk, mert az „örzessel” megbízott tanulók is teljes aktivitással vehetnek részt az óra további folyamatában.

f) Saját megnyugtatásunkra és az árnyképes szemléltetés előnyeinek bizonyítására egy-egy fogalmazási témát árnyképes szemléltetés nélkül dolgoztassunk fel a párhuzamos „kontroll” osztályban. Sok pedagógiai-módszertani tanulságot vonhatunk le a kísérletből.

7. Helyesen tesszük, ha a 3., illetőleg a 4. osztályban használt írófüzetből 10–15 darabot bekötetünk és *Fogalmazási gyűjteményünkbe* évről évre beíratjuk a fogalmazási gyakorlatok és ellenőrző dolgozatok legsikerültebbjeit. Ebből a következő előnyök fakadnak:

— A beírásra érdemesített munkák szerzői kitüntetve érzik magukat, de az osztály többi tagjára is serkentőleg hat ténykedésünk.

— A felhalmozódó anyag — pláne, ha törekszünk a témák változatosságára — dokumentációs eszközként használható a fogalmazási ismeretek elmélyítésére: „Tavaly (tavalyelőtt) hasonló dologról ezt írta X. Y.”

— A Fogalmazások gyűjteménye értékes emlék a nevelő számára. Felidézi évekre, sőt évtizedekre visszamenőleg volt kedves tanítványainkat s izgalmas fogalmazási óráink emlékképeit.

— Bázis és anyagforrás lesz a fogalmazástanítás eredményesebb módszereinek ki-munkálása útján.

Néhány példa a várható fogalmazások közül.

3. osztály.

Téli szállás

Itt van az ősz. Hullanak a sárgult falevelek. Sün Simi labdává gömbölyödve henger a száraz avaron. A tüskéire ragadt levelekkel vastagon kibéleli oduját. Azután befúrja magát a meleg dunnába. Mély álomba merül. Vajon miről álmodik?

Zsuzsi segít anyukának

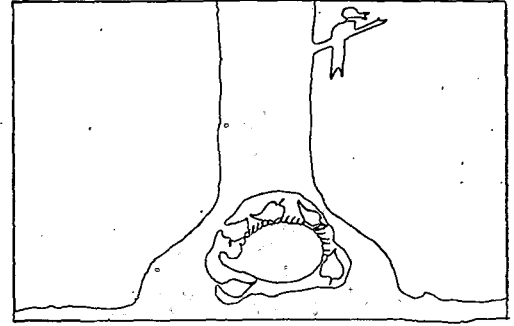
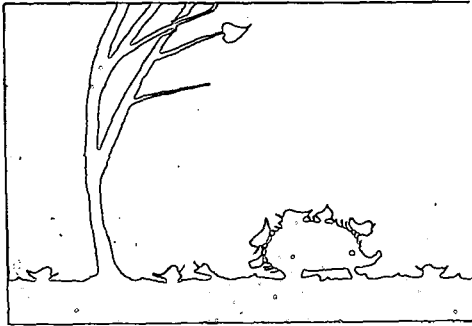
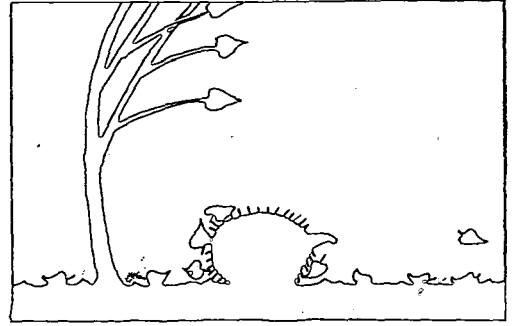
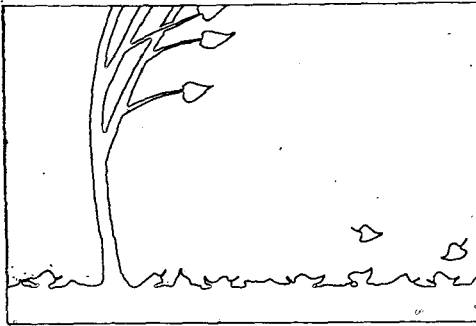
Anyuka nagymosást rendezett. Zsuzsi egyszerre két vödör vizet is hozott a kútról. A kicsavart ruhát nagy kosárban vitték az udvarra. Felteregették a kötélre és csíptetővel odaerősítették őket. A kivastalt ruhát Zsuzsi katonás rendben a szekerény polcaira helyezte. Anyuka megdicsérte szorgalmáért. Segítsük az otthoni munkát!

4. osztály.

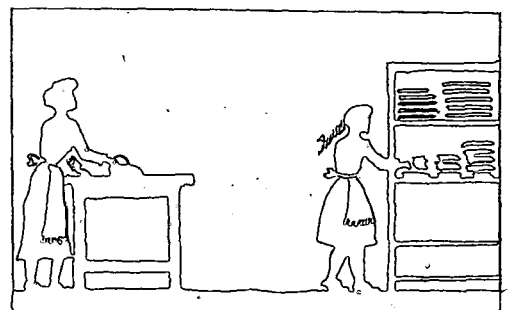
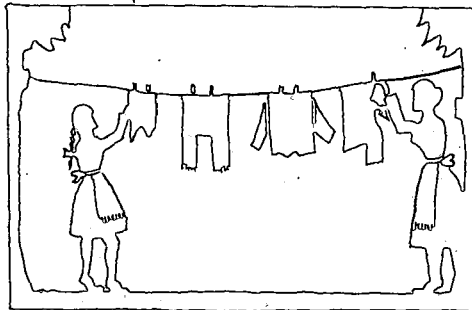
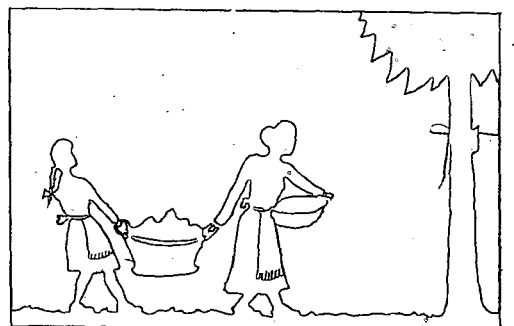
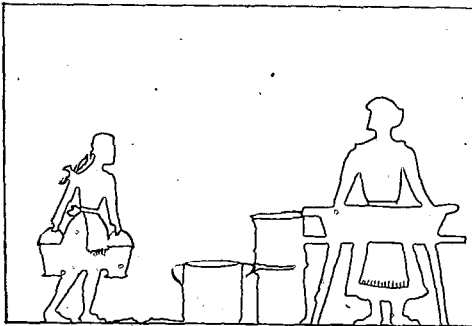
Szerencsés baleset

Karcsi karácsonyra korcsolyát kapott.

Pajtásával elment az Ó-Bodrogra kipróbálni. Egy helyen azonban vékony volt a jég.

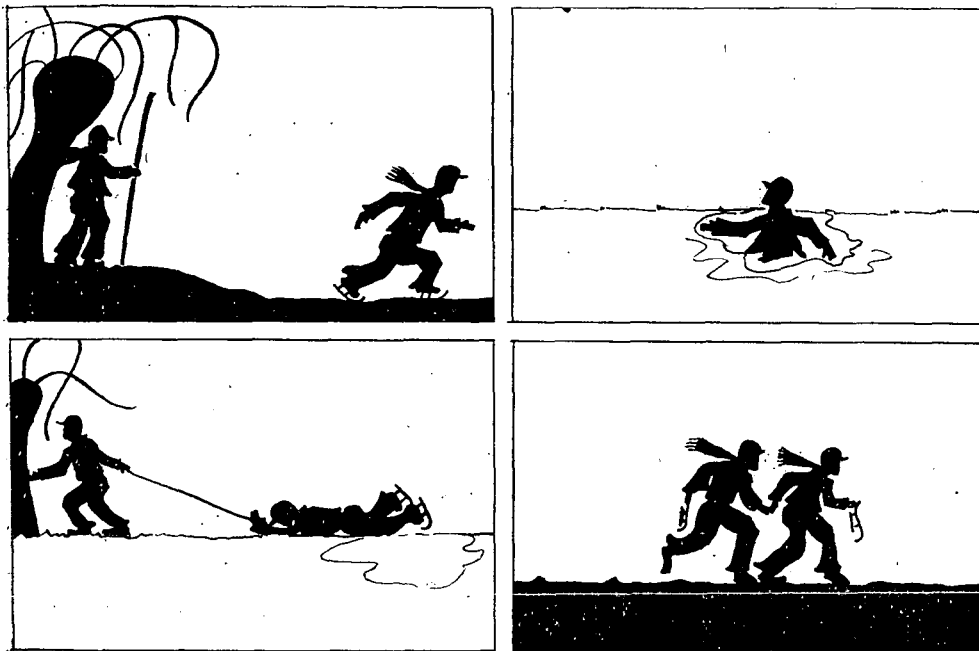

5. ábra

6. ábra.

Beszakadt. Nyagi merült a jéghideg vízbe. Barátja egy rúddal kibúzta a lékből. Lucskosan siettek haza. Karcsi egy hétig az ágyat nyomta.
 Legyünk óvatosak korcsolyázás közben!

7. ábra.

FELDOLGOZÁSRA JAVASOLT TÉMÁK:

A holló és a róka (Aesopus meséje nyomán)

1. kép: A fa ágán holló ül, szájában egy darab sajt.
2. kép: A fa alatt kuksol a lomposfarkú róka és fölfelé néz.
3. kép: A sajt hullik lefelé. A róka kitérte száját.
4. kép: A holló balra száll, a róka, szájában a sajttal, jobbra siet.

Kölcönykenyér visszajár (Az előbbi mese modern változata).

1. kép: A holló egy házépítés téglahalmából elcsen egy fél téglát.
2. kép: Csőrében a tégladarabbal repül az erdő felé.
3. kép: Ismét a fa ágán ül. A téglá „sajtként” zuhan a rókára.
4. kép: A róka elnyúlva fekszik a földön, fején hatalmas dudor.

Elovadt a hóember.

1. kép: Két gyermek nagy hógolyókat gurít.
2. kép: Egyik seprőt dug a hóember kezébe, másik fazekat tesz fejére.
3. kép: Kísüt a nap, a gyermekek iskolába indulnak.
4. kép: Az iskolából hazatérő két gyermek csodálkozva áll egy hóhalom mellett, melynek tetején a seprő és fazék látható.

Kati meg a baracklekvár.

1. kép: Kati hazaér az iskolából. Táskáját leteszi.
2. kép: Az éléskamra nyitott ajtajában nézelődik.
3. kép: A polc elé húzott zsámolyon áll és a lekváros üvegért nyúl.
4. kép: Kati leesik, az üveg összetörik.

Ki mit tud? (A Petőfi-raj farsangi vetélkedője, Riport.)

1. kép: Zenészek. Hegedülő kisleány, pianínón kísérő fiú.
2. kép: Akrobaták. Kézénjáró és bukfencező alakok.
3. kép: Bűvész. Az asztalon álló kalapból varázspálcája segítségével egy nyuszt ránkát elő a kis bűvészinás.
4. kép: Táncosok. Táncot lejtő pár.

Névnapi meglepetés.

1. kép: Zsófi egy virágcserepbe dugott tulipánhagymát öntöz.
2. kép: A cserepben zöld levelű, piros virágú tulipán pompázik.
3. kép: Zsófi háta mögé rejtett csereppel felkészönti anyukát.
4. kép: Édesanya megöleli, megcsókolja kisleányát.

Úgy vélem sikerült az érdeklődést felkeltenem egy jól bevált szemléltetési eszköz és módszer iránt. S az első sikerek bizonyára további keresésre ösztönöznek. Ily módon kezdetét veheti egy olyan kísérletsorozat, melynek eredményei kellő pedagógiai tudatossággal és képzőművészeti igényességgel párosulva, pozitív előrehaladást jelenthetnek nevelő-oktató munkánk tartalmi jegyeinek gazdagításában.

Dudás István

(Tanítóképző Intézet, Sárospatak)

A TAVASZI SPORTVERSENYEK ELŐKÉSZÍTŐI

A téli időszak sokféle kötöttsége után örömmel várja minden úttörő és sportvezető a szabadabb, bővebb sportolási lehetőséget biztosító tavaszi hónapokat. A csapat-sportprogram tartalmazza is a tavaszi hónapokban üzhető sportágak közül a legfontosabbakat: az atlétikát, a különösen népszerű labdajátékokat (kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, röplabda), s természetesen megtalálhatók a helyi sajátosságok, hagyományok szerint művelhető egyéb sportágak is: tollslabda, tenisz, népi játékok, és a minden évszakban üzhető természetjárás.

Nagyon fontos, hogy az úttörő csapatok által szervezett, rendezett tavaszi sportversenyeket a III. Úttörő Olimpia nyári versenysorozatának első lépcsőjeként tekintsük! Az immár hagyományossá váló Úttörő Olimpia e tanévben tovább fejlődik. A fejlődést néhány új

sportág és versenyszám, illetve legtöbb sportágban korcsoportok (tornában osztályok) bevezetése jelenti, de a legnagyobb fejlődést az hozza meg, ha a népszerű Úttörő Olimpia versenyéibe minden úttörő bekapcsolódik. Erre a sportági bővülés mellett azért is van lehetőség, mert a sokfelől érkező óhajnak megfelelően két korcsoportot állítottak fel:

az I. korcsoportba az 1952. szeptember 1. után,

a II. korcsoportba pedig az 1954. szeptember 1. után születettek tartoznak.

Ez a korcsoportbeosztás nem jelent valami erőszakolt új beosztást, hanem pontosan megfelel az általános iskola felső tagozatába járó normál életkorú 7—8. osztályos tanulók (I. korcsoport) és 5—6. osztályos tanulók (II. korcsoport) életkorának. Tehát arról van szó,